

«בנדודים ובמחותרת»*

זוהי מגילת היסורים ומגילת הגבורה של יהדות פולין בשנות 1939—1943, שנכתבה בידי עדי ראייה לכל אותה השואה, שנתרגשה ובאה על ראש אחינו מאז פלש האויב האכזר לאותה ארץ אומללה, המאוכלסת יהודים מדור־דורות, הביא בסערות־יצריו חורבן, הרג ורצח ללא רחמים ובאמצעי־טכניקה משוכללים מיליוני נפשות, שדד וגזל את רכושם והשמיד, מתוך תאוות של חית־טרף, את כל היקר לאדם. אותה עלמה, המספרת ללא כחל ושרק את פרשת העינויים בלתי־האנושיים, שעברה על אותה גולה, רוחית התרבות והמסורת העברית, לקחה חלק פעיל בכל אותה האיפופיה הטראגית ומלאת הדמים, בכל אותה העמידה העזה, הגאה והשגיבה. בפני אויב אדיר, שהפכו כבר לאגדה בעולם; היא עצמה עברה ממקום למקום, נדה מעיר לעיר, ממחוז למחוז, קשרה קשרים בין פינות ההגנה היהודית השונות, המציאה ידיעות על הנעשה, על פעולות הגרמנים, המעבירים יהודים לאלפים ולרבבות לטרביליאקנה ולאושבינצה, „הנחנקים ונדבקים כולם יחד לגוש אחד, נהפכים למין חומר קשה, כמוהו — כצוק סלע. הגוש נחתך, לפי המסופר, לחלקים, ואחרי־כן מעלים אותם במנופים לתוך קרונות, ובמנופים פורקים אותם אל הבורות. הבורות הם רחבי־ידיים, האדמה בולעת הכול“. היא ראתה את הגרמנים כבואם ואחר בהשתלטם על כל פולין, כשהם תוחמים תחומי־גיטאות ליהודים ואחר מתעללים בהם, מטילים עליהם מסים כבדים מנשוא ולבסוף מוציאים עיירות שלמות, עדות שלמות למקומות הרג, למקומות שם „מכניסים אותם לתוך בנין ה„אב־טומט“; „אחריהם נחפזים הו־אנדארמים, ולראשיהם מסכות עבות, למחסה מפני הגזז. הבנין מלא כולו, עד אפס מקום, גברים עירומים, או נשים עירומות. רק יחידים מבינים, כי אין כאן אלא טכסיס ערמה של הרוצחים, וכי בעוד רגעים מספר יושם קץ לחייהם. יבבות עולות ודברי תפילה ויודי, ברגע מסויים לוחצים הו־אנדארמים את כפתור הגזז“. היא מוסרת את כל הפרטים לחבריה לבל יפלו בידי הנאצים־הרוצחים ללא מלחמה, יחד עם חברות אחרות, היא מעבירה נשק בתנאי־סכנה איומים ממקום

* בנדודים ובמחותרת מאת ראניה, הוצאת הקיבוץ המאוחד — תש"ה.

למקום. העבודה נעשית מתוך רגש של קדושה, אומץ ואקסטאזה. הכותבת מראה איננו יהודי; היא דומה לנאצית, ודבר זה נותן לה את היכולת להתערב בין הגויים, לשמוע את שיחם, להתחקות על המתרחש ולקבל ידיעות בעלות־ערך. היא מדברת פולנית כבת־פולין ואיננה מעוררת חשד בלב בני־שיחה. פה ושם נמצאת גוייה, רוסיה פה, פולניה שם, שמסייעות בידיה מתוך הכרה לבוא בקשר עם בני הגיטו, להמציא להם נשק וצרכים אחרים. לרוב יש להזהר מפני הגויים השכנים, האצים להלשין על יהודים בפני הנאצים ומוסרים אותם לרשות הגרמנית; הם עטים אל השלל, גוזלים, שודדים וממלאים את בתיהם רכוש יהודי. אך יש גם „צדיקים“ בודדים, שלבם נשבר למראה הסתערותם הרצחנית של הטיאוטונים והם באים, לא בלא פחד, לעזרת אותן בנות ישראל העזות, שהטילו על עצמן את התעודה הנוראה לשמש אנשי־קשר בין הגיטאות הסגור־רים ומסוגרים השונים ולהכשיר את הקרקע למרד ווארשה, שעלתה לגרמנים בקרבנות־דמים ובחילול „כבודם“ הצבאי.

יש וגם אי־זה גרמני נתפס לרגש־רחמים. באחד המקומות מופיע חייל נאצי בבית יהודי, בו נסתתרו ילדים בארונות, הכלואים בהם נטולי־נשימה ומחרישים. והנה הוא פותח את הדלתות, מוציא את הילדים, מחלק להם סוכריות ואומר להם, כי גם הוא אב לילדים ומזהירם בפני הגרמנים האומרים לחטפם באותו לילה. במקום אחר שמר גרמני על יהודים עובדים ולא נתן ל„חטפם“, אך משתקף עליו צו הממונים עליו — שולחם מעל פניו ומכריחם. ברם אותם האורות־מאופל הם יקרי־מציאות לא רק בין הגרמנים, אלא גם בין העם השכן, השמח לאד ונבנה מחורבנם של היהודים. הרצח, ההתעללות, הגזל הפכו לשיטת־חיים, לחוק המשטר הנאצי.

יום יום משמידים רבבות אנשים. בתוך הגיטאות קיימות קהילות ושולטות מיליציות יהודיות, המצוות לבצע כל פקודות, היוצאות מפי הנאצים. הללו — מצבן טראגי. הן בביחנת „אוי לי מיוצרי ואוי לי מיצרי“ ומאליו מובן, כי קשה להן להשביע את רצון האדונים ומאיך מעוררות בהכנעתן את רוגזו של הנוער הגאה והכואב את כאב אחיו, המורד במיליציה היהודית מתוך שאין ברצונו־לתת אנשים, שיובלו לטבח. טראגדיה בתוך טראגדיה. מה מובן לנו הלך־נפשם של אותם ראשי הקהילות, שנגזר עליהם לנהל משא ומתן עם השלטונות הנאציים, שנדרשו להמציא קרבנות למולך הטיאוטוני, ולא מצאו דרך אחרת לעצמם זולת האיבוד עצמם לדעת הם נלחמו את מלחמת עמם, הגנו על אחיהם, דחו הצעות, שהיה בהן משום סיוע להמתת בני־גזעם ולבסוף שמו קץ לחייהם, לפי שלא היתה לפניהם ברירה אחרת. מי בכוחו לתנות את הפרשה התהומית הזאת שבתוך חיי הגיטו בימי־הכיבוש הגרמני הבראבראי?

אותה עלמה, מחברת הספר, נתנסתה בנסיונות קשים מנשוא ועמדה בהם. היא מילאה תפקידים שונים כ„ארית טהורה“, שרתה בבית־נוצריה, שתמחה על כשרונותיה ואנטליגנטיותה, הלכה להתפלל לכנסיה, השתחווה בפני האיקונין, נשקה את ידו של הכומר; היתה מצוידת בתעודות מזויפות, שלא אחת עוררו חשדות בלב המשטרה ואף נחשדה בידי פולנים, שהלשינו עליה וטענו, כי היא יהודיה. אך לשוא היה עמלם. היא נתגברה על הקשיים והחשדות והוסיפה לנדוד ממקום למקום ולקשר בין הנקודות השונות.

וכך היתה עדת־ראיה ל„מרד וורשה“, כשהיא עומדת, בתוך המוני שכנים וגרמנים, הנדהמים למראה עוניוחם של מורדי הגיטו. המספרת את הפרשה הזאת קבלה מיד מברית תעודת־זהות של אחותו בלי צילום ובלי חתימת־אצבע... כווארשה קשה היה לעבור ברחוב; על כל צעד וצעד בדקו את התעודות. גרמנים משתוללים נוסעים לעבר הגיטו, הלךך ושוב. העיר כולה מלאה עשן וצחנה מהבנינים העולים באש וגוויות אדם הנשרפות; יריות איומות והודע

זעווית מחמת פצצות... תמרות־עשן נישאים מעל לגיטו... כל הרחובות המוליכים אל הגיטו מלאים וממלאים חיילים בתוך טאנקים ואוטובוסים ועל־גבי מוטוציקלים. כל אחד קסדה חבושה לראשו, והנשק בידו מוכן להתקפה. רקיע השמים אדום כולו מלהבות הבנינים העולים באש... טאנקים משוריינים יוצאים מכל העברים ויורים. אחדים מהם נהרסים בידי היהודים ברימונים ובמכונות־יריה, מלמעלה מתעופפים מטוסים מעל לגיטו כולו ומטילים לתוכו פצצות ופצצות־תבערה... היה הרושם כאילו לא יהודים וגרמנים הם הנלחמים ביניהם, אלא שתי מדינות, אחת בחברתה... אין זו התפרצות גרידא; המרד הפך למלחמה; נערים ונערות, ילדים וילדות נלחמים מלחמת גבורה, מלחמת־יאוש בגרמנים, המצוידים בנשק המשוכלל ביותר, במעצמה גדולה, כובשת עולם; החללים רבים, נופלים יהודים, „אבל נופלים גם גרמנים“. המסתכלים במרד — יש מהם גרמנים, שיוקרים את רוקם וסריים הצדה ואינם יכולים לראות עוד את תעלולי־האימים האלה, באחד החלונות ניצבת אשה פולנית וקורעת את שמלותיה מעל בשרה; דעתה ניטרפה עליה למראה הוועה. והעלמה היהודיה, הרואה מחזה־אימים זה — מדוכאת עד עפר, אבל בתוך־תוכה היא חשה, בחדוה מיוחדת, חדות אדם יהודי, הרואה כי יהודים נלחמים בגבורה בגרמנים. לבה גאה וזר עליה כאחד. היא שומעת את אשר משיחים מסביבה ולבה ירווח לה. הכל מתפעלים מגבורתם של היהודים. אך בקרון רכבת היא קולטת הערה, כי אין ספק, שגם פולנים רבים נלחמים בגיטו. שכן „אין לשער, שהיהודים בעצמם יהיו מסוגלים למלחמת־גבורה זו“, כה עז הוא רושם המלחמה הזאת, מלחמה ממנה ישאבו דורות על דורות של יהודים כוחות־אמונה בגורל אומתם, על כל הנמצאים שם: השכנים־הפולנים כעל הנאצים עצמם. הללו לא פיללו לראות עצמת־רוח כזאת מצד היהודים; הם מופתעים ונדהמים לאותו אומץ־לב של מעטים, בלתי־מצוידים בנשק, שהחזיקו מעמד ועמדו בפניהם במשך ששה שבועות רצופים. אין גבול לכוח־החיים של יהודי הנאמן לגזעו.

ברם עם הרס הגיטו, לא נפסקה הפעולה של „מורדי הגיטאות“. בכל מקום עוד נטויה יד הנערים והנערות העבריים, שנשארו בחיים והעומדים על נפשם, עוברים את הארץ בתעודות מזויפות, מעבירים יהודים לסלובאקיה, בעזרת פולנים, מבריחים וידידים, ומצילים את הטעון עדיין הצלה. אין הנוער נכנע לגורל. העזרה המושטת ע"י יהדות סלובאקיה, הונגאריה מעודדת, רבים ניצולו ומהם כאלה — שזכו לעלות כבר ארצה — ובתוכם גם כותבת החוברת הזאת, שבינתים נלמדה בפה, נאסרה, עונתה והוברחה מבית־הכלא פרשה זו, אף היא מלאה הרפתאות, יסורים איך־סוף, כוחות־חיים והמצאה והכרה עצמית של אנוש הנלחם בגאווה ובכוח על זכותו לחיות.

* * *

מאז נתחוללה השואה הנוראה של השמדת יהדות אירופה ביד החיה הטורפת, הטיאוטון־הבראברי, נעשו נסיונות מספר לתאר את זועת מעשי הרצח, השריפות ותאיה־הגאזים, שמיליונים מאחינו, מבני ארצות אירופה שונות בגולה, האומללים והקדושים נפלו בהם. מעשי־זועה אלה תוארו וסופרו מפי ניצולים, ששפכו את מרי־לבם מתוך יאוש איך־אונים ע"י עתונאים וסופרים שונים. בכל אלה — חסר היה משהו. לא הוחשה הגימה בלתי־האמצעית, הישירה, המנעזעת את הלב במבע־הספונטאני שבהם. הפעם נשמע קול אדם, שחי את החוויות התהומיות האלו חיים בלתי־אמצעיים ושבלבו עוד דופק ומתפעם הר מר ומצער של אותם התלאות, העינויים, היסורים ועוד־הנפש, בהם נתנסו בני הגולה המושמדת... אותו ההד קורע את הלב של כל קורא; שכן עוד מרטטת בו עדות ימי־הזועה הנוראים, שעברו על יהדות המזרח, שנמחתה כמעט כליל מעל פני האדמה — עדות שתהיה חקוקה לעולמים בלבבות כתעודת־דמים וגבורה, היסטורית־אנושית־יהודית חשובה למאורעות־ימינו, על אף הנעימה האישית, הצנועה ובלתי האמצעית בה נכתבה.